

Over jonge en oude momenten

FORUM

Volgens de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM) verdient een relict de status van rijksmonument wanneer het ouder dan 50 jaar is en van algemeen belang wegens haar schoonheid, betekenis voor de wetenschap of cultuurhistorische waarde. Het is interessant dat een monument exact 50 jaar oud moet zijn om die erkenning te krijgen.

Tijdens de studiereis van Wageningse studenten naar Wenen, afgelopen zomer, was er een facultatieve avondexcursie naar het Hundertwasserhaus, een indrukwekkend en surrealistisch bouwwerk dat bij de aanwezigen al direct discussie opriep over haar schoonheid, of het gebrek daar aan. Het opvallende kleurgebruik, gebrek aan rechte lijnen, het architectonisch 'overmeesteren' van het buurgebouw en het gebruik van vegetatie als aankleding werd niet door iedereen op prijs gesteld.

Hoewel het Hundertwasserhaus in Wenen zou kunnen voldoen aan de eisen van schoonheid (hoe deze dan ook vastgesteld mogen zijn) en zeker wetenschappelijke en cultuurhistorische waarde kent, zou het volgens de normen van de RACM geen rijksmonument kunnen worden. Het Hundertwasserhaus is namelijk gebouwd tussen 1983 en 1986 en dus in de monumentenwereld nog lang niet droog achter de oren. Dat doet ons afvragen waarom deze grens ligt waar die ligt? Is dat de minimale tijd die een bouwwerk nodig heeft om zijn erkenning te verdienen? Kan dat niet eerder?

Door Adam Hoffland en Ricky van Lingen

Erik Kleyn

Hoofd Gebouwd Erfgoed RACM

"De Monumentenwet van 1988 bepaalt inderdaad dat bijzondere gebouwen of terreinen tenminste 50 jaar oud moeten zijn om te kunnen worden beschermd als rijksmonument. Die bepaling is rechtstreeks terug te voeren op het ontstaan van de geïnstitutionaliseerde monumentenzorg aan het eind van de 19^e eeuw. De gedachte was, dat voor een afgewogen waardeoordeel een zekere mate van distantie in tijd nodig was, en dat tijdgenoten dus niet konden beslissen over de monumentwaardigheid van creaties van hun tijdgenoten.

"Al bijna even lang wordt door het uitvoerend monumentenveld, dat tegenwoordig ook de archeologie en het cultuurlandschap omvat, zeer uiteenlopend gedacht over het 50-jarencriterium. Zo liepen bekende architecten in de jaren twintig tegen deze beperking te hoop en werd er tijdens de Tweede Wereldoorlog een 30-jarengrens overwogen. Veel recenter, in 2004, heeft het Atelier van de Rijksbouwmeester samen met de toenmalige RDMZ (nu RACM), NAI en BNA een inventarisatie gemaakt van rijksgebouwen, die zich nu al kwalificeren als klassiekers en als het ware staan te popelen om aan het rijksmonumentenregister te worden toegevoegd. Overigens, in een aantal gemeentelijke en provinciale monumentennota's is al eerder afscheid genomen van de ouderdomsgrens.

"Het actuele onderzoek naar potentieel beschermenswaardige gebouwen, stedenbouwkundige ensembles en landschappen omvat momenteel juist ook erfgoed dat jonger is dan een halve eeuw. De focus ligt daarbij vooral op kwalitatieve criteria, zoals cultuurhistorische waarde, wetenschappelijke betekenis en esthetiek. Er bestaat een gerede kans dat in de volgende Monumentenwet de 50-jarenlimiet, het enige kwantitatieve criterium, zal sneuvelen en dat architecten, stedenbouwers en landschapsarchitecten vervolgens zelfgenoegzaam kunnen uitroepen: *dat rijksmonument daar, dat is van mijn hand!*"

Nils van Beek

Projectcoördinator Stichting Kunst en Openbare Ruimte (SKOR)

"Bibendum, zoals het Michelin-mannetje (van 1898) officieel heet, verwijst naar het luchtige comfort van volgepompte banden, maar wordt vandaag de dag eerder geassocieerd met de vermoedelijke zwaarlijvigheid van de waarnemers van de Guide Michelin. Dat in 2005

een restaurant dat haar deuren nog niet eens geopend had mogelijk onbeproofd werd bekroond, doet daar niets aan af. Het beeldmerk is een voorbeeld van hoe een ontwerp in een andere tijd nieuwe betekenis kan verwerven.

“Het in stand houden van een relict is een daad van beschaving en dringend bovendien noodzakelijk om het collectieve culturele geheugen van de samenleving te onderhouden, als tastbaar spoor van hoe het heden door het verleden is gevormd. Dat een gebouw vaak pas vele jaren later het predicaat Rijksmonument krijgt en daarmee bescherming verdient, laat zich eenvoudig verklaren uit het feit dat het betreffende bouwwerk pas bedreigd wordt op het moment dat het niet meer voldoet aan zijn oorspronkelijke functie en men het als een anachronisme begint te ervaren. Een middeleeuwse kerk overkomt dat minder snel dan een exemplaar uit de vroege jaren zestig.

“Toch is er iets dat mij niet zint aan het idee om ruimhartiger met de monumentstatus om te gaan. Er is maatschappelijk en cultureel al teveel behoudzucht, wat zich onder meer uit in de populaire historiserende architectuur (de notariswoningen en boerderettes). Ik wil ervoor pleiten om de complexiteit en veranderlijkheid van het leven te omarmen, inclusief de bijbehorende, tijdelijke, artistieke uitingen daarvan.

Voor hedendaagse kandidaat-monumenten zou een gezaghebbend Michelin-sterrensysteem effectief kunnen zijn: wie gelauwerd wordt of op de vingers getikt, weet weer even alle ogen op zich gericht. De toetsingscriteria zouden daarbij steeds moeten worden geactualiseerd. De tijd zal leren welke reputatie permanent boven elke twijfel verheven blijft.”

Erik de Jong

Docent bij de leerstoelgroep Landschapsarchitectuur, Wageningen Universiteit

“De vragen roepen een wedervraag op: waarom zou men het Hundertwasserhuis willen beschermen als monument, dat brengt immers allerlei restricties voor een gebouw, een landschap en een interieur met zich mee? Kan iets dat van groot historisch monumentaal belang is alleen overleven als een beschermd monument? Is niet een van de kenmerken van het Hundertwasserhuis dat het nog altijd vol in het leven staat en intensief gebruikt wordt? Kan men monumentenzorg ook in een onderhoudssubsidie vertalen? Overigens is het huis zo beroemd dat ik denk dat het nooit afgebroken zal worden: het is een toeristisch hoogtepunt, goed geadverteerd en waarschijnlijk daarom goed in

Het Hundertwasserhaus

stand gehouden.

“Andere vragen: heeft het zin het Hundertwasserhuis als geïsoleerd object te beschermen? Dat zou in principe kunnen betekenen dat men de omliggende bebouwing zou kunnen afbreken, althans sterk zou kunnen wijzigen. Maar: het huis ontleent zijn eigenheid en bijzonderheid juist aan zijn omgeving waar het in zijn architectuur, beeldende middelen, kleuren, straat en landschap juist commentaar op geeft (artistiek, open en sociaal versus burgerlijk, gesloten en individueel). Het huis kan m.i. dus alleen in zijn context bestaan en men kan dus beter een geheel trachten te beschermen dan een fragment; ook dat vraagt een andere aanpak. “De vraag naar de grens van 50 jaar is natuurlijk een principiële. Nee, wat mij betreft zouden belangrijke ontwerpen jonger dan vijftig jaar op de een of andere wijze eerder een beschermd of bijzondere status moeten kunnen krijgen, maar dat zou ook kunnen blijken uit een heldere visie op onderhoud, gebruik en context; met name belangrijke landschapsontwerpen uit de afgelopen 50 jaar worden (ook internationaal) nogal eens miskend (zie bijvoorbeeld de bezorgdheid van The Cultural Landscape Foundation in Washington DC, www.tclf.org, die regelmatig de teloorgang van ontwerpen signaleert). In ons land zijn de tuinen Mien Ruys in Dedemsvaart een mooi voorbeeld: daar zijn sommige ontwerpen ouder dan 50 jaar wel beschermd maar andere, die jonger zijn, niet; toch kan iedereen constateren dat juist het ensemble deze ontwerpen zo uniek en belangwekkend maken.

“De situatie van de vijftigjarengrens vraagt daarom om een andere benadering en nieuwe opvattingen over ‘het monument’, en wat ‘bewaren’, ‘beschermen’ en ‘voortleven’ in onze tijd betekenen. Bovendien vraagt zo’n nieuwe benadering om meer kennis en inventarisatie van en consensus over wat we belangrijk vinden: ook daar schort het nogal aan. Werk genoeg dus, ook voor landschapsarchitecten.”